

Mieczysław Polak¹
Wydział Teologiczny
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Posługa katechisty w świetle Listu apostołskiego *Antiquum ministerium* papieża Franciszka

[The Ministry of the Catechist in the Light of Pope Francis' Apostolic Letter *Antiquum ministerium*]

Streszczenie: Każdy, kto został powołany do Kościoła, ma swój własny udział w jego misji ewangelizacyjnej. Ta misja wypełniana jest w przestrzenno-czasowych uwarunkowaniach, które wyznaczają jej kształt i precyzują zadania poszczególnych osób. We wspólnotach chrześcijańskich od samych ich początków kształtowały się różne formy posług. Posługi te podejmowane były zarówno przez wyświęconych szafarzy, jak i przez wiernych świeckich. Z czasem jednak doszło do ich sklerykalizowania. Zostały one związane z przygotowaniem do przyjęcia sakramentu święceń. Powrót do ich pierwotnego znaczenia zawdzięczamy odnowie liturgicznej, którą podjął II Sobór Watykański. Przedstawiona w dokumentach soborowych odnowiona wizja Kościoła i związana z nią teologia zgromadzenia liturgicznego umożliwiły przywrócenie różnych kościelnych posług, które były udzielane wiernym świeckim. Pierwsze dwie z nich – lektora i akolity – ustanowił papież Paweł VI w 1972 r. Kolejną – posługę katechisty – ustanowił papież Franciszek w 2021 r. Posługa katechisty (z 2021 r.) nawiązuje z jednej strony do posług czasów apostołskich i pierwotnego Kościoła, z drugiej odpowiada wyzwaniom współczesności. Niniejsze opracowanie jest próbą ukazania posługi katechisty, jaką nakreślił w swoim liście apostołskim *Antiquum ministerium* papież Franciszek. Analiza ta obejmuje zarówno kwestie terminologiczne, jak i merytoryczne związane z ustanowioną nową posługą katechisty. Ogólna refleksja została odniesiona do sytuacji Kościoła w Polsce.

Summary: Each person called into the Church has his or her own share in its mission of evangelisation. This mission is fulfilled in the spatial and temporal conditions that determine its form and define the tasks of the individual. Various forms of ministry have developed in Christian communities since their beginnings. These ministries were exercised by both ordained ministers and laity. Over time, however, they became clericalised. They became associated with preparation for the reception of the sacrament

¹ Mieczysław Polak, Zakład Teologii Praktycznej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ul. Wieżowa 2-4, 61-111 Poznań, Polska, mpolak@amu.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0003-3381-189X>.

of Holy Orders. The return to their original meaning is due to the liturgical renewal brought about by the Second Vatican Council. The renewed vision of the Church set out in the Council documents and the associated theology of the liturgical assembly made it possible to restore the various ecclesial offices that had been conferred on the laity. The first two of these ministries – Lector and Acolyte – were introduced by Pope Paul VI in 1972. Another – the ministry of Catechist – was introduced by Pope Francis in 2021. The ministry of Catechist, introduced by Pope Francis, on the one hand refers to the ministries of the apostolic times and the early Church, and on the other hand responds to the challenges of today. This study is an attempt to present the ministry of Catechist as outlined by Pope Francis in his apostolic exhortation *Antiquum ministerium*. The analysis covers both terminological and substantive issues related to the newly created ministry of Catechist. The general considerations relate to the situation of the Church in Poland.

Słowa kluczowe: posługa; papież Franciszek; katechista; *Antiquum ministerium*.

Keywords: ministry; Pope Francis; catechist; *Antiquum ministerium*.

Antiquum ministerium, jakim jest *catechistae ministerium* powraca w dyskusji i praktyce kościelnej za sprawą dwóch listów apostolskich w formie *motu proprio* papieża Franciszka: *Spiritus Domini* o zmianie kanonu 230 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego na temat dopuszczenia osób płci żeńskiej do urzędowej posługi lektoratu i akolitu z 10 stycznia 2021 r. (Franciszek 2021a) oraz *Antiquum ministerium*, w którym ustanawia posługę katechisty z 10 maja 2021 r. (Franciszek, 2021b). Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie kościelnej wizji posługi świeckiej katechisty w kontekście dotychczasowych posług i funkcji w Kościele z uwzględnieniem historycznego i współczesnego kontekstu Kościoła katolickiego w Polsce. Zostanie on zrealizowany przez prezentację następujących kwestii: posługi kościelne i ich posoborowa odnowa, katechiści i katecheci w nauczaniu Kościoła oraz w kontekście Kościoła w Polsce, specyfika nowo ustanowionej posługi świeckiej katechety, a także jej pastoralne konsekwencje. W badaniach problematyki określonej w tytule niniejszego opracowania zastosowana będzie jako główna metoda analizy danych zastanych: źródeł i literatury.

Posługi w Kościele

Różnorodne posługi w Kościele mają swoje źródło w Chrystusie: „Celem pasterzowania Ludowi Bożemu i jego nieustannego pomnażania Chrystus Pan ustanowił w swoim Kościele rozmaite posługi, które nakierowane są na dobro całego Ciała” (KK 18). Określając posługę katechisty jako *antiquum ministerium*, papież Franciszek już w samym tytule swojego listu apostol-

skiego wskazał na starożytnie korzenie kościelnych posług. Nie tylko bowiem katechista, ale także inne kościelne posługi od samych początków Kościoła wyrażały się „w służbie mężczyzn i kobiet, którzy to posłuszni działaniu Ducha Świętego, poświęcili swoje życie dla budowania Kościoła” (Franciszek, 2021b, nr 2). Posługi są konieczne w Kościele „ze względów naturalnych i nadprzyrodzonych. Kościół jako organizm bosko-ludzi potrzebuje odpowiedniej organizacji i porządku do prawidłowego działania oraz wypełnienia swojej misji” (Ozorowski M., 2004, s. 18). Nadprzyrodzony aspekt posług wyraża się w uznaniu ich za autentyczne powołanie chrześcijańskie dane do realizacji zbawczej misji Kościoła (Franciszek, 2021b, nr 5).

Wśród podstawowych rodzajów posługiwania w Kościele można wyróżnić: święcenia (*ordinatio*), posługi ustanowione na stałe (*ministeria*), czasowe funkcje (*munera*) i urzędy zlecone świeckim przez członka hierarchii (Litawa K., 2022, s. 38). W odniesieniu do wiernych świeckich istnieją zatem trzy rodzaje służebnego zaangażowania w pastoralną misję Kościoła. Rozróżnienie zależy od „stopnia i trwałości” udziału w tej misji: posługi realizowane na sposób stały i powierzane przez obrzęd liturgicznego ustanowienia, funkcje realizowane czasowo, których pełnienie nie wymaga obrzędowego ustanowienia oraz zadania nadzwyczajne lub zastępcze, które wierni świeccy mogą pełnić w zastępstwie tych, którzy przyjęli święcenia bądź zostali ustanowieni do pełnienia posługi na sposób stały (Kliszek M., 2022, s. 79–80).

W odniesieniu do kwestii terminologicznych w watykańskiej instrukcji dotyczącej współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów, zatwierdzonej przez papieża Jana Pawła II 13 sierpnia 1997 r., zwraca się uwagę na to, że używanie terminu „posługa” wobec zadań wypełnianych przez wiernych świeckich uzasadnione jest tym, „iż są one na swój sposób udziałem w jedynym kapłaństwie Chrystusa. Jedynie trwała więź z jedyną i pierwotną «posługą Chrystusa» pozwala w pewnej mierze stosować termin «posługa» także do wiernych świeckich bez popadania w dwuznaczność, to znaczy w taki sposób, że nie jest to odbierane i przeżywane jako wyraz nieuprawnionej aspiracji do «posługi sakramentalnej» albo jako stopniowe zanikanie jej odrębności” (Kongregacja ds. Duchowieństwa i in., 1998, cz. 2, art. 1 § 2).

Posługi kościelne udzielane wiernym świeckim mają „charakter świecki”. Wynika to z kościelnego statusu świeckich, który „zostaje w sposób radykalny określony poprzez chrześcijańską nowość, a jego cechą wyróżniającą jest charakter świecki” (ChL 15; Franciszek 2021b, nr 6). Ten podstawowy apostolat świeckich uzyskuje szczególny wymiar w przyjęciu posługi, co nie zmienia jednak jego „świeckiego charakteru”. Posługa „wyciska mocniejszy akcent na zaangażowaniu misyjnym, charakterystycznym dla

każdego ochrzczonego, które musi realizować się jednakowoż w pełnej formie świeckiej, bez wpadania w jakikolwiek wyraz klerykalizacji” (Franciszek, 2021b, nr 8).

Posługa zatem to sposób realizowania powołania wiernych świeckich do apostołstwa. Stanowi ona formę kościelnego powołania, które „domaga się należytego rozeznania przez biskupa i podkreślenia przez ryt ustanowienia” (Franciszek, 2021b, nr 8). Udzielenie posługi dokonuje się na sposób stały. Posługa wiąże się ściśle z wykonywaniem określonych zadań we wspólnocie Kościoła, które są zasadniczo związane z liturgią, ale także wykraczają poza jej obszar. Posługa to swoisty sposób udziału wiernych świeckich w ewangelizacyjnej misji Kościoła i pasterskiej posłudze wyświęconych szafarzy (Górzyński J., 2023).

Posoborowa odnowa kościelnych posług

Impuls do odnowy starożytnych posług kościelnych, rozumianych jako posługi udzielane na sposób stały także wiernym świeckim, wywodzi się z nauczania II Soboru Watykańskiego. U podstaw znalazła się soborowa teologia liturgii. Soborowa Konstytucja *Sacrosanctum concilium* jasno określiła zgromadzenie liturgiczne jako podmiot celebracji. Czytamy w niej: „Czynności liturgiczne nie są prywatnymi czynnościami, lecz [...] należą do całego Ciała Kościoła, uwidaczniają je i na nie oddziałują” (KL 26). Sprawując liturgię, Kościół ujawnia swoją tożsamość, istotę i naturę. Pogłębia w ten sposób świadomość swojej istoty i posłannictwa, uznając, „że szczególne ujawnienie się Kościoła dokonuje się w pełnym i czynnym uczestnictwie całego świętego Ludu Bożego w tej samej celebracji liturgicznej, a zwłaszcza w tej samej Eucharystii, w jednej modlitwie, przy jednym ołtarzu, pod przewodnictwem biskupa otoczonego prezbiterami i osobami posługującymi” (KL 41; Kołodziej M., 2012, s. 81–85). W sprawowaniu Eucharystii cały „Kościół manifestuje się jako wspólnota wezwanych i zgromadzonych przez Boga w Duchu Świętym, jako wspólnota w Chrystusie, to znaczy zanurzonych przez chrzest w Jego śmierci i zmartwychwstaniu” (Nadolski B., 1989, s. 14). Soborowa teologia zgromadzenia liturgicznego przywróciła właściwe rozumienie podmiotu sprawującego liturgię. Jest nim wspólnota Ludu Bożego zgromadzona pod przewodnictwem jej przewodniczącego. Ta wspólnota jednak – na co wskazuje Joseph Andreas Jungmann – powinna mieć świadomość tego, że „pierwszym podmiotem kościelnej liturgii jest sam Chrystus, osobowy Chrystus, jaki nadal żyje w niebie. On jest nie tylko założycielem Kościoła i kościelnej liturgii; On jest także jej pierwszym kapłanem” (Jungmann J.A., 1992, s. 84).

Przełomowym dokumentem posoborowej reformy liturgicznej w zakresie posług kościelnych jest list apostołski w formie *motu proprio* papieża Paweł VI *Ministeria quaedam* wprowadzający nową dyscyplinę w odniesieniu do tonsury, święceń niższych i subdiakonatu w Kościele łacińskim z 15 sierpnia 1972 r.: Czytamy w nim: „Wśród szczególnych funkcji, które należy zachować i dostosować do współczesnych potrzeb, znajdują się te, które zwłaszcza z posługami Słowa i Ołtarza są ściślej związane i nazywają się w Kościele łacińskim lektoratem, akolitatem i subdiakonatem; wypada je tak utrzymać i dostosować, aby odtąd istniały dwie funkcje, mianowicie: lektora i akolity obejmującego również zadania subdiakona” (Paweł VI, 1972).

Papieżowi Pawłowi VI przyświecała idea wprowadzenia kolejnych posług, aby dostosować istniejące do tej pory w Kościele do współczesnych potrzeb, a także by możliwe było wprowadzenie w życie soborowej odnowy liturgicznej, mającej na celu prowadzenie wszystkich wiernych do coraz bardziej świadomego, pełnego i czynnego udziału w czynnościach liturgicznych (por. KL 104) oraz uwidocznienie różnicy „między tym, co jest właściwe i zastrzeżone duchownym, a tym, co może być zlecone wiernym świeckim” (Paweł VI, 1972). Określone przez Pawła VI funkcje i zadania lektora i akolity związane są ściśle ze sprawowaniem liturgii, zwłaszcza Eucharystii lub z przygotowaniem wiernych do udziału w liturgii i wypełnieniem przez nich zleconych im przez duchownych funkcji liturgicznych (por. Paweł VI, 1972, nr V–VI). Zatem ustanowione przez papieża Pawła VI posługi lektora i akolity wpisane były ściśle w kontekst liturgiczny, a ich zakres był ograniczony do wypełniania określonych funkcji w liturgii bądź w przygotowaniu do udziału w niej. Posługi zostają powierzone przez obrzęd „ustanowienia” w odróżnieniu od „święceń” (por. Paweł VI, 1972).

Episkopat Polski odniósł się trzykrotnie do ustanowionych przez papieża Pawła VI posług lektora i akolity. Najpierw wydał w 1973 r. *Instrukcję w sprawie posług oraz święceń udzielanych w Seminariach Duchownych* (Konferencja Episkopatu Polski, 1973), a następnie w 1982 r. *Zmodyfikowaną Instrukcję w sprawie posług oraz święceń udzielanych w Seminariach Duchownych* (Konferencja Episkopatu Polski, 1982). Obydwa dokumenty dotyczyły posług udzielanych alumnom seminariów duchownych. Podkreślono w nich różnicę między posługami lektora i akolity udzielanymi kandydatom do kapłaństwa a upoważnieniem do czytania słowa Bożego i pełnienia różnych posług w czasie liturgii, udzielanym wiernym świeckim po odpowiednim przygotowaniu. W instrukcji z 1982 r. wskazano wprowadzenie na możliwość określenia przez Konferencję Episkopatu warunków udzielenia posługi lektora i akolity osobom świeckim, ale nie wprowadzono tych posług (por. Janczewski Z., 2008, s. 143).

Kwestia posług lektora i akolity została podjęta podczas II Polskiego Synodu Plenarnego, który odbył się w latach 1991–1999 (Janczewski Z., 2001). Synod postanowił, że „mężczyźni świeccy, którzy ukończyli przynajmniej dwadzieścia pięć lat, cieszą się dobrą opinią, posiadają odpowiednie przymioty i są przygotowani do swych zadań poprzez odpowiednią formację, mogą być przyjęci do posługi stałego akolity. Posługę lektora można udzielać w wieku wcześniejszym” (II Polski Synod Plenarny, 2001, nr 84; Słowikowska A., 2018, s. 418).

Odnosząc się do tego postanowienia Synodu, Konferencja Episkopatu Polski zatwierdziła 2 października 2007 r., podczas 341. Zebrania Plenarnego Episkopatu Polski, instrukcję w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom. Czytamy w niej: „Niniejsza instrukcja ma charakter wykonawczy w stosunku do postanowień II Synodu Plenarnego. Przypomina znaczenie tych posług oraz określa zasady formacji kandydatów” (Konferencja Episkopatu Polski, 2007, nr 3). Dokument wskazuje na własny charakter posług lektora i akolity, które spełniane są w liturgii, przede wszystkim w Eucharystii. Zakres zadań wykonywanych przez lektora i akolitę został jednak poszerzony także o „czynności związane z przygotowaniem miejsca i rzeczy potrzebnych do liturgii oraz o przygotowanie wiernych do dobrego uczestnictwa i spełniania właściwych dla nich i powierzonych im czasowo funkcji liturgicznych” (Konferencja Episkopatu Polski, 2007, nr 5). W odniesieniu do osób, które mogą przyjmować posługę lektora i akolity w dokumencie stwierdza się najpierw, że każdy kandydat do sakramentu święceń musi być ustanowiony lektorem i akolitą, gdyż wcześniejsze pełnienie tych posług jest warunkiem niezbędnym do odpowiedniego przygotowania się do przyjęcia sakramentu święceń. Następnie wskazuje się na „możliwość ustanawiania lektorami i akolitami mężczyzn, którzy nie zamierzają przyjmować święceń. Dla tych ludzi lektorat i akolitat stają się formą realizacji życiowego powołania w Kościele” (Konferencja Episkopatu Polski, 2007, nr 8).

W związku z listem apostołskim papieża Franciszka *Spiritus domini* (Franciszek 2021a) Konferencja Episkopatu Polski (2021) wydała Dekret ogólny w sprawie wieku i przymiotów kandydatów do posługi stałego lektoratu i akolitu, niebędących kandydatami do święceń. Kandydatkom i kandydatom do przyjęcia posług stałego lektoratu i akolitu można udzielić tych posług po ukończeniu przez nich 25. roku życia. Przyjęcie posług powinno być poprzedzone odpowiednim przygotowaniem, w ramach którego rozwinięte i ukształtowane zostaną przymioty określone w dekrecie (Konferencja Episkopatu Polski, 2021, nr 1–2).

Katecheci i katechiści

Sobór Watykański II w zasadzie nie mówi o katechetach, bardziej o zadaniach świeckich w obszarze katechizacji (DA 10n) oraz o trosce biskupów o odpowiednie przygotowanie katechetów (DB 14). Wiele więcej miejsca poświęca katechistom, których działalność postrzega w kontekście misyjnym. W dekrecie *Ad gentes* stwierdza: „Podobnie godna pochwały jest grupa tak bardzo zasłużona w dziele misyjnym wśród narodów, jaką są mianowicie katechiści, zarówno mężczyźni, jak i kobiety, którzy napelnieni duchem apostołskim, wśród wielkich trudów świadczą szczególną i niezbędną pomoc w szerzeniu wiary i Kościoła” (DM 17). Sobór porusza dalej takie zagadnienia, jak: formacja katechistów i ich utrzymanie; urząd (posługa) katechety (*catechistarum officium*); katechiści pomocniczy; praca katechistów; wynagrodzenie katechistów (DM 17).

Kodeks Prawa Kanonicznego (KPK) z 1983 r. wspomina o katechistach w kontekście misyjnej działalności Kościoła. Zgodnie z kanonem 785 § 1 KPK „do realizacji dzieła misyjnego powinni być zaangażowani katechiści, a więc wierni świeccy odpowiednio przygotowani i wyróżniający się życiem chrześcijańskim”. Do ich zadań należy prowadzenie ewangelizacji, organizowanie życia liturgicznego i prowadzenie akcji charytatywnych pod kierunkiem misjonarza. Formacja katechistów przeznaczonych do pracy misyjnej powinna odbywać się w specjalnie do tego przeznaczonej szkole, a tam, gdzie takiej szkoły nie ma, powinna być prowadzona pod kierunkiem misjonarza (KPK, kan. 785 § 2).

Papież Jan Paweł II wyraźnie odróżnił katechetę od katechisty. W adhortacji apostołskiej *Catechesi tradendae* stwierdził, że katechiści to katecheci, którzy działają na terenach misyjnych. Są to osoby urodzone w rodzinach chrześcijańskich lub nawrócone kiedyś na wiarę chrześcijańską. Zdobyły one odpowiednie wykształcenie i zostały przygotowane przez misjonarza lub innego katechistę do głoszenia Ewangelii miejscowej ludności (CT nr 66). Następnie w encyklice *Redemptoris missio* ponownie wskazał na różnicę między katechetami i katechistami. Do tych drugich odnosi się wcześniejsze określenie, że są to „katecheci działający na terenach misyjnych”. Charakteryzuje ich w następujący sposób: „katechiści są pracownikami wyspecjalizowanymi, bezpośrednimi świadkami, niezastąpionymi ewangelizatorami, stanowiącymi podstawową siłę wspólnot chrześcijańskich zwłaszcza w młodych Kościołach” (RM, nr 73).

W *Encyklopedii Katolickiej* znajdują się pojęcia „katecheta” i „katechista”. Katecheta rozumiany jest dwojako. W znaczeniu węższym ujęty jest jako „urzędowy świadek wiary Kościoła”, który ma odpowiednie przygotowanie teologiczne, pedagogiczno-dydaktyczne i duchowe oraz na mocy specjalnego upoważnienia – misji kanonicznej – jest skierowany przez odpo-

wiednie władze kościelne do głoszenia Ewangelii. W znaczeniu szerszym katechetą jest „każda osoba wierząca przekazująca prawdy wiary i zasady moralne”, np. rodzice (Materski E., 2000, kol. 1014). Katechista z kolei określony został jako „świecki współpracownik misjonarzy duchownych, wykonujący pracę ewangelizacyjną”. Jest to najczęściej „mężczyzna, żona, ojciec rodziny, pochodzący spośród ludności rodzimej”. Do tego głównego znaczenia *Encyklopedia Katolicka* dodaje jeszcze inne, określające katechistą uczestnika „Drogi neokatechumenalnej”, podejmującego głoszenie Ewangelii (Dziura R., 2000, kol. 1016–1017).

Przetłumaczony z języka włoskiego *Słownik katechetyczny*² zawiera hasła: „katecheta” i „katechista misyjny”. Definicja tego pierwszego brzmi: „Katecheta jest działaczem duszpasterskim, który mając ludzką i chrześcijańską dojrzałość podstawową oraz kompetencję duszpasterską, rozwija oraz przewodzi organicznej i stopniowej drodze formacji chrześcijańskiej dla określonej grupy odbiorców, w imieniu wspólnoty kościelnej, do jakiej należy i na podstawie «mandatu» biskupa czy delegata” (Gevaert J., 2007, s. 386). Funkcję katechisty misyjnego opisuje w następujący sposób: „Funkcja katechisty na misjach związana jest zawsze z zadaniem nauczania i formacji chrześcijańskiej. Oprócz katechezy we właściwym znaczeniu [...] katechista nierzadko też podejmuje zadanie nawracania, głosząc Chrystusa często w połączeniu z przygotowaniem środowiska niechrześcijańskiego do pierwszej ewangelizacji. Co więcej, jako że katechista stał często na czele wspólnoty chrześcijańskiej nieposiadającej stałego kapłana, to podejmowana przez niego animacja duchowa i paraliturgiczna była chętnie uważana za właściwą katechiście misyjnemu” (Gevaert J., 2007, s. 463). W *Słowniku katechetycznym* podkreśla się także, że należy rozróżnić między „świeckim animatorem duszpasterskim” a „katechistą” oraz „nauczycielem religii” (Gevaert J., 2007, s. 563). Jego autorzy zauważają także, że „katechiści wypełniają pewną posługę kościelną w znaczeniu «diakonii», czyli posługi. Już w *Dei verbum* Kościół przypominał: *Catechistae ministerio verbi legitime instant* (25a), a w *Ad gentes* sygnalizował istnienie różnych posług, wśród nich katechisty, wzbudzanych w obrębie wspólnoty wiernych Bożym powołaniem (15i)” (Gevaert J., 2007, s. 465).

Na podstawie powyższych przesłanek można sformułować następującą tezę: pojęcie „katecheci” używane jest w odniesieniu do osób właściwie przygotowanych i mających odpowiednie kompetencje, które są zaangażowane z mandatu Kościoła w misję katechetyczną. Od nich należy odróżnić katechistów, którzy mając podobne bądź inne przygotowanie, wypełniają powierzone im zadania na terenach misyjnych.

² Tytuł oryginału: Joseph Gevaert (red.), *Dizionario di Catechetica*, Editrice Elle Di Ci, Leumann-Torino, 1986.

Katechista i katecheta w kontekście Kościoła w Polsce

W okresie międzywojennym (Krżeśniak-Firlej D., 2003; Zakrzewska A., 2012), kiedy nauczanie religii prowadzone było w szkołach, katechetami (nauczycielami religii, prefektami) byli duchowni lub nauczyciele pozostałych przedmiotów (w szkołach powszechnych) (Czekalski R., 2010). Katechetą szkolnym, prefektem nazywano osobę duchowną. Po usunięciu nauczania religii ze szkół – w 1961 r. – Kościół katolicki w Polsce podejmuje organizację edukacji religijnej dzieci i młodzieży w parafiach. Tę działalność określa się terminem „katechezy parafialnej”, a prowadzących ją „katechetami/katechetkami”. Są to zarówno osoby duchowne i zakonne, jak i świeccie. Termin „katecheta/katechetka” odnosi się do osób prowadzących katechezę we wspólnotach parafialnych, która została wprowadzona na skutek niemożliwości nauczania religii w szkole. Z czasem ta forma katechezy otrzymuje solidne podstawy teologiczne oraz metodologiczne i właściwą sobie tożsamość (Majewski M., 1989, s. 134).

Termin „katechista” pojawił się w terminologii używanej w Kościele w Polsce wraz z rozwojem „Drogi Neokatechumenalnej”. „Rozwój wspólnot Drogi spowodował wzrost zapotrzebowania na liderów. Tak zrodzili się katechiści wędrowni (Domaszk A., 2009, s. 72). *Statut Drogi Neokatechumenalnej* (2022, art. 28) określa szczegółowo zadania katechistów neokatechumenalnych.

Po powrocie nauczania religii do szkół w 1990 r. zaistniała dwutorowość terminologiczna. W uregulowaniach prawa państwowego (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej, 1992) zastosowano terminy: „nauczanie religii w szkole”, „nauczyciel religii”. W terminologii kościelnej: „katecheza szkolna”, „katechetka/katecheta” (szkolna/y). *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* (Konferencja Episkopatu Polski, 2001, nr 82) stwierdza: „Nauczenie religii w szkole i katecheza wzajemnie się uzupełniają. W warunkach polskich, biorąc pod uwagę historyczne uwarunkowania oraz utwierdzoną przez ostatnie dziesięciolecia tradycję katechetyczną, należy szkolne nauczanie religii traktować jako część katechezy, tj. jako specyficzną formę katechezy”.

W przestrzeni kościelnej i publicznej nauczyciel religii w szkole nazywany jest katechetą. Stąd pojawiła się potrzeba przyjęcia określenia dla osoby, która we wspólnocie kościelnej (parafii) podejmuje funkcje związane z katechezą (sakramentalną, dzieci, młodzieży, dorosłych). I tutaj, aczkolwiek w niewielu miejscach, pojawił się termin „katechistka/katechista”. Anna Wieradzka stwierdza w tym kontekście: „Warto zaznaczyć różnicę pojęciową występującą między terminem katechista a katecheta. [...] W znaczeniu szerszym każdy ochrzczony powołany jest do głoszenia

orędzia Chrystusa. W dzisiejszej sytuacji prawnej katecheta w węższym znaczeniu to osoba, która ukończyła wyższe studia magisterskie i obroniła tytuł magistra na wydziale teologicznym. Ma ona prawo, po otrzymaniu misji od Biskupa miejsca, do nauki religii w różnego rodzaju placówkach edukacyjnych. Katechista to osoba wybrana przez wspólnotę Kościoła i przygotowana do roli głoszenia Ewangelii w swojej wspólnocie. Formacja do głoszenia katechez dla dorosłych w parafiach odbywa się w ramach zajęć w Szkole Katechistów” (Wieradzka A., 2013, s. 203).

Odnosnie do terminologii związanej z ustanowioną przez papieża Franciszka posługą katechisty Konferencja Episkopatu Polski ustaliła, że dla tej posługi używane będzie określenie „katechista”. Zostało to przyjęte na 391. Zebraniu Plenarnym Konferencji Episkopatu Polski, które odbyło 14–15 marca 2022 r. Oprócz tego ustalenia biskupi ustanowili akt normatywny, jakim jest Dekret ogólny w sprawie wieku i wymagań stawianych kandydatom do stałej posługi katechisty oraz przyjęli tłumaczenie na język polski *Obrzędu ustanowienia katechisty*. Dokumenty zostały przesłane do Stolicy Apostolskiej w celu uzyskania wymaganego *recognitio* (Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów KEP, 2022).

Uwzględniając powyższe przesłanki, można sformułować wniosek, iż w kontekście Kościoła katolickiego w Polsce termin „katecheta” używany jest niemal wyłącznie w odniesieniu do osób prowadzących nauczania religii w szkole. Termin „katechista” stosowany jest w odniesieniu do osób związanych z „Drogą Neokatechumenalną” lub osób, które otrzymały misję kanoniczną od biskupa i są zaangażowane w katechezę parafialną.

Nowa posługa katechisty

Papież Franciszek postrzega posługę katechisty w kontekście charyzmatu i powołania, ponieważ „Duch wzywa również dziś mężczyzn i kobiety, aby wyruszyli w drogę, wychodząc na spotkanie wielu, którzy oczekują na poznanie piękna, dobra oraz prawdy wiary chrześcijańskiej” (nr 5). Ustanowienie posługi katechisty wynika ze współczesnych wyzwań, z odczytania znaków czasu, aby głosić Ewangelię „odpowiednio do transformacji misyjnej, jaką powziął Kościół” (nr 5).

Główne zadania i funkcje katechisty wyrażają się w posłudze przekazywania wiary na różnych etapach: od pierwszego głoszenia po stałą formację. „Katecheta – pisze Franciszek – jest zarazem świadkiem wiary, mistrzem i mistagogiem, towarzyszem i pedagogiem, który naucza w imieniu Kościoła” (nr 6). Do tego potrzebuje on odpowiednich kompetencji i formacji. Powinien to być człowiek o „głębokiej wierze i dojrzałości ludz-

kiej”, biorący czynny udział w życiu Kościoła, mający właściwą „formację biblijną, teologiczną, duszpasterską i pedagogiczną”. Wymaga się od niego także dyspozycji do współpracy z prezbiterami i diakonami (nr 8).

Zgodnie ze wskazaniami zawartymi w liście *Antiquum ministerium* Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów opublikowała ryt ustanowienia posługi katechisty (*De institutione catechistarum*), a jej prefekt kard. Arthur Roche dołączył do niego list skierowany do przewodniczących Konferencji episkopatów w sprawie rytu udzielania posługi katechisty (Roche A., 2021). List składa się z trzech części: posługa katechisty, wymagania, celebrowanie. Wyróżnił dwa typy katechistów: „Jedni mają konkretne zadanie katechezy, inni szersze – uczestniczenia w różnych formach apostołstwa, we współpracy z wyświęconymi szafarzami i w posłuszeństwie ich kierownictwu. W zależności od konkretnej sytuacji kościelnej [...] nacisk zostanie położony na jeden lub drugi typ” (Roche A., 2021, nr 6).

W liście wymieniono także osoby, którym nie powinno się udzielać posługi katechisty. Są to: kandydaci do diakonatu i prezbiteratu, osoby życia konsekrowanego, chyba że są osobami odpowiedzialnymi we wspólnotach za katechezę czy duszpasterstwo, liderzy ruchów, grup, wspólnot parafialnych, nauczyciele religii/katecheci szkolni, chyba że wypełniają dodatkowe zadania katechetyczne we wspólnotach parafialnych lub w diecezji (Roche A., 2021, nr 8).

List prefekta watykańskiej Kongregacji znacznie poszerza zadania katechisty w porównaniu z zadaniami katechetów. Katechista oprócz zaangażowania w przepowiadanie i nauczanie ma również udział w różnych formach apostołatu we współpracy i pod kierownictwem hierarchii, takich jak: „prowadzenie modlitw w parafii, zwłaszcza niedzielnej liturgii Słowa pod nieobecność księdza lub diakona; towarzyszenie i pomoc chorym; prowadzenie uroczystości pogrzebowych; szkolenie i prowadzenie innych katechetów; koordynacja inicjatyw duszpasterskich; promocja godności człowieka zgodnie z nauką społeczną Kościoła; pomoc ubogim; pielęgnowanie relacji między wspólnotą i hierarchią” (Roche A., 2021, nr 11). Lokalne Konferencje Episkopatów powinny opracować właściwy dla danego kontekstu kościelnego profil katechisty, przygotować odpowiadające mu programy formacyjne dla kandydatów i dla stałej formacji oraz zadbać o przygotowanie parafii, aby mogły one zrozumieć i przyjąć posługę katechistów (Roche A., 2021, nr 13).

Zakończenie

Posługi są znane w Kościele już od jego początków, jednak w różnych okresach historycznych realizowane były w odmienny sposób. Najpierw praktykowali je wierni świeccy, z czasem zostały zastrzeżone dla przygotowujących się do przyjęcia święceń. W nurcie liturgicznej odnowy II Soboru Watykańskiego Kościół przywraca możliwość przyjmowania posług lektora i akolity wiernym świeckim, przez długi czas przysługującym wyłącznie mężczyznom. Posługi te są związane ze sprawowaniem liturgii, zwłaszcza Eucharystii i mają służyć zwłaszcza wzrostowi świadomego, pełnego i czynnego udziału wiernych w czynnościach liturgicznych. Papież Franciszek ustanawiał kolejną posługę – katechisty. Ustanowienie tej posługi było już możliwe od czasu *motu proprio* Pawła VI – *Ministeria quaedam* (1972). Jednak dopiero obecny papież podjął taką decyzję. Posługa katechisty nie jest związana w bezpośredni sposób ze sprawowaniem liturgii. Pierwszym obszarem apostołstwa katechisty jest przepowiadanie i formacja wiary. Są to zadania podobne do tych, jakie wypełniają katecheci, ale poszerzone o takie, które zasadniczo wykraczają poza obszar kompetencji katechetów. Należą do nich wymienione już wcześniej zadania liturgiczne i organizacyjne, związane z codziennym życiem wspólnoty parafialnej. Jakkolwiek w dokumentach kościelnych dotyczących posługi katechisty zaznaczono, że niektóre z tych zadań są wypełniane pod nieobecność kapłana bądź diakona, to jednak część z nich wchodzi w zakres zadań istniejących już wcześniej posług, tj. akolity czy lektora. Ustanawianie katechistów wymagało będzie sprecyzowania zakresu ich posługi w odniesieniu przede wszystkim do katechetów parafialnych, ale także do ustanowionych lektorów, akolitów oraz w jakiejś mierze także stałych diakonów. Uwzględniając powyższe, można by sformułować tezę, że przyznanie względnie szerokich kompetencji pastoralnych świeckim katechistom jest kolejnym krokiem papieża Franciszka zmierzającym do odklerykalizowania życia społecznego Kościoła.

BIBLIOGRAFIA

- II Polski Synod Plenarny (1991–1999), 2001, *Uchwały Synodu. Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*, Pallottinum, Poznań, s. 189–216.
- Czekalski Ryszard, 2010, *Rys historyczny lekcji religii katolickiej w Polsce*, Studia Katechetyczne, nr 7, s. 99–125.
- Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”*, 2002, w: *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Pallottinum, Poznań, s. 236–258.
- Dekret o apostołstwie świeckich „Apostolicam actuositatem”*, 2002, w: *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Pallottinum, Poznań, s. 433–471.

- Dekret o działalności misyjnej Kościoła*, 2002, w: *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Pallottinum, Poznań, s. 377–401.
- Domaszk Arkadiusz, 2009, *Prawny i katechetyczny wymiar „Drogi Neokatechumenalnej”*, *Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny* 52, nr 3–4, s. 69–90.
- Dziura Ryszard, 2002, *Katechista*, w: Szostek Andrzej i in. (red.), *Encyklopedia Katolicka*, t. 8, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, kol. 1016–1017.
- Franciszek, papież, 2021a, *List apostołski w formie „Motu proprio” „Spiritus Domini” o zmianie kanonu 230 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego na temat dopuszczenia osób płci żeńskiej do urzędowej posługi lektoratu* (10.01.2021), tekst polski, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210110_spiritus-domini.html (17.01.2023).
- Franciszek, papież, 2021b, *List Apostołski w formie „Motu Proprio” „Antiquum Ministerium” w którym ustanawia posługę katechety* (10.05.2021), tekst polski: https://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210510_antiquum-ministerium.pdf (24.05.2021).
- Gevaert Joseph (red.), 2007, *Słownik katechetyczny*, tłum. z włoskiego Krystyna Kozak, red. wyd. polskiego Kazimierz Misiaszek, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa.
- Górzyński Józef, 2023, *Od funkcji do posługi (od munus do ministerium). Kim mają być w parafii ustanowieni lektor i akolita?*, w: https://vademecumliturgiczne.pl/2017/01/29/od-funkcji-do-poslugi-od-munus-do-ministerium-kim-maja-byc-w-parafii-ustanowieni-lektor-i-akolita/#identifier_0_1309 (28.02.2023).
- Hipolit Rzymski, *Tradycja Apostolska*, tłum. pol. Henryk Paprocki, 1976, *Hipolita Rzymskiego „Tradycja Apostolska”: wstęp, przekład, komentarz*, *Studia Theologica Varsaviensia*, t. 14, nr 1, s. 145–169.
- Jan Paweł II, 1979, *Adhortacja apostołska Catechesi tradendae*, w: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_16101979_catechesi-tradendae.html (24.02.2023).
- Jan Paweł II, 1989, *Adhortacja apostołska Christifideles laici*, Wydawnictwo Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław.
- Jan Paweł II, 1990, *Encyklika Redemptoris Missio*, Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, Włocławek.
- Janczewski Zbigniew, 2009, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom z 2007 r. jako forma realizacji postanowień Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, *Prawo Kanoniczne. Kwartalnik Prawno-Historyczny*, t. 52, nr 1–2, s. 139–153.
- Janczewski Zbigniew, 2001, *Prace i uchwały II Polskiego Synodu Plenarnego*, *Prawo Kanoniczne. Kwartalnik Prawno-Historyczny*, t. 44, nr 1–2, s. 31–45.
- Jungmann Joseph Andreas, 1992, *Sprawowanie liturgii. Podstawy i historia form liturgii*, przekład i wprowadzenie Marian Wolicki, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków.
- Kliszek Maciej, 2022, *Posługi stałe jako jeden z trzech rodzajów służebnego zaangażowania wiernych świeckich*, *Kościół i Prawo*, t. 11(24), nr 2, s. 79–96.
- Kodeks Prawa Kanonicznego, 1984, Pallottinum, Poznań.
- Kołodziej Marcin, 2012, *Zgromadzenie liturgiczne jako rzeczywistość teologiczno-kanoniczna w ministerialnym posługiwaniu Kościoła*, Papieski Wydział Teologiczny, Wrocław.
- Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów KEP, 2022, *Sprawy liturgiczne w czasie zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski*, w: <https://opoka.news/>

- sprawy-liturgiczne-w-czasie-zebrania-plenarnego-konferencji-episkopatu-polski (27.02.2023).
- Konferencja Episkopatu Polski, 1973, *Instrukcja w sprawie postug oraz święceń udzielanych w Seminariach Duchownych*, tekst w: Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie, t. LV, nr 7, s. 260–264.
- Konferencja Episkopatu Polski, 1982, *Zmodyfikowana Instrukcja w sprawie postug oraz święceń udzielanych w Seminariach Duchownych*, Wiadomości Diecezjalne Warszawskie LXXII, nr 7, s. 206–211.
- Konferencja Episkopatu Polski, 2007, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie udzielania postugi lektora i akolity świeckim mężczyznom*, w: <https://liturgia.wiara.pl/doc/420691>. Instrukcja-Episkopatu-Polski-w-sprawie-udzielania-poslugi (27.02.2023).
- Konferencja Episkopatu Polski, 2001, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Wydawnictwo WAM 2001.
- Konferencja Episkopatu Polski, 2021, *Dekret ogólny w sprawie wieku i przymiotów kandydatów do postugi stałego lektoratu i akolitu, niebędących kandydatami do święceń*, Akta Konferencji Episkopatu Polski nr 33, w: https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2021/12/Dekret-og%C3%B3lny-Akolici-i-lektorzy-DO-recognitio_20211202.pdf (27.02.2023).
- Kongregacja ds. Duchowieństwa i in., 1998, *Instrukcja „Ecclesiae de mysterio” o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej postudze kapłanów (15 sierpnia 1997)*, tekst polski: „L’Osservatore Romano” 19, nr 12, s. 30–40.
- Konstytucja o Liturgii Świętej „Sacrosanctum Concilium”*, 2002, w: *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Pallottinum, Poznań, s. 48–78.
- Konstytucja Duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, 2002, w: *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Pallottinum, Poznań, s. 526–606.
- Krakowiak Czesław, 2019, *Święcenia niższe, postugi i funkcje wiernych świeckich w liturgii*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
- Krześniak-Firlej Danuta, 2003, *Nauczanie religii rzymskokatolickiej w prawodawstwie państwowym i kościelnym Drugiej Rzeczypospolitej*, Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne, nr 14, s. 243–269.
- Litawa Karol, 2022, *Postugi świeckich w liturgii eucharystycznej – zarys historyczny*, Liturgia Sacra, t. 29, nr 1, s. 37–59.
- Majewski Mieczysław, 1989, *Teologia katechezy*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław.
- Materski Edward, 2002, *Katecheta*, w: Szostek Andrzej i in. (red.), *Encyklopedia Katolicka*, t. 8, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, kol. 1014–1015.
- Nadolski Bogusław, 1989, *Liturgika*, t. I, *Liturgika fundamentalna*, Pallottinum, Poznań.
- Ozorowski Mieczysław, 2004, *Urząd i postuga w Kościele*, Studia Teologiczne, t. 22, s. 15–25.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, 2020, *Dyrektorium o katechizacji* (23.03.2020), tekst polski, Jedność, Kielce.
- Paprocki Henryk, 1976, *Hipolita Rzymskiego „Tradycja Apostolska”: wstęp, przekład, komentarz*, Studia Theologica Varsaviensia, t. 14, nr 1, s. 145–169.
- Paweł VI papież, 1972, *List apostolski w formie „motu proprio” „Ministeria quaedam” wprowadzający nową dyscyplinę w odniesieniu do tonsury, święceń niższych i subdiakonatu w Kościele łacińskim* (15.08.1972), tekst polski: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/motu/ministeria_quaedam_15081972.html (13.10.2022).

- Paprocki Henryk, 1976, *Hipolita Rzymskiego „Tradycja Apostolska”: wstęp, przekład, komentarz*, Studia Theologica Varsaviensia, t. 14, nr 1, s. 145–169.
- Roche Arthur, 2021, *List prefekta Kongregacji ds. kultu Bożego i dyscypliny sakramentów do przewodniczących Konferencji episkopatów w sprawie rytu udzielania posługi katechisty*, w: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20211203_lettera-rito-istituzione-catechisti_ge.html (27.02.2023).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych z dnia 14 kwietnia 1992 r., Dz.U. 1992, nr 36, poz. 155.
- Słowikowska Agata, 2018, *Od święcenia do posługi. Akolita w ustawodawstwie Kościoła łacińskiego*, Studia Redemptorystowskie, nr 16, s. 409–422.
- Statut Drogi Neokatechumenalnej, 2002, tekst polski: https://kosciol.wiara.pl/files/old/powolanie.wiara.pl/elementy/statut_neo.pdf (27.02.2023).
- Wieradzka Anna, 2013, *Szkoła Katechistów jako odpowiedź na wezwanie Synodu Archidiecezji Poznańskiej 2004–2008*, w: Hadryś Jacek (red.), *Zawsze z Tobą. Księga pamiątkowa ofiarowana Bp. Zdzisławowi Fortuniakowi na 50-lecie kapłaństwa*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań, s. 201–208.
- Zakrzewska Aldona, 2012, *Edukacja religijna dzieci i młodzieży szkolnej okresu międzywojennego źródłem humanizacji życia społecznego*, Pedagogia Christiana, t. 30, nr 2, s. 47–68.

Wykaz skrótów

- ChL – Adhortacja apostołska *Christifideles laici*
 CT – Adhortacja apostołska *Catechesi tradenae*
 DA – Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam acuositatem*
 DB – Dekret o pasterskich zadaniach biskupów *Christus Dominus*
 DM – Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes*
 KK – Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*
 KL – Konstytucja o Liturgii Świętej *Sacrosanctum Concilium*
 KPK – Kodeks Prawa Kanonicznego
 RM – Encyklika *Redemptoris missio*

